

ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ

Проголошення незалежності та встановлення демократичного режиму дало відлік українській державі. За всі роки незалежності, українська демократія зазнала ряд криз, трансформацій та навіть дві спроби ліквідації (за часів президентства Кучми та Януковича). Досі залишаються актуальними питання шляхів її подальшої розбудови. Разом з тим демократія переживає зниження популярності серед населення країн Заходу. Ріст суспільного запиту на правління «сильної руки», підбурене соціально-економічними та політичними негараздами не оминуло й українську демократію, ставлячи перед нею нові виклики.

Мета статті – аналіз стану розвитку демократії в Україні, можливих загроз та перспектив на шляху демократичних змін.

Актуальність дослідження полягає в необхідності чіткого та узагальненого бачення стану демократичних перетворень в Україні з метою подальшої розробки концептуальних рішень по сприянню становлення розвиненої демократії в Україні.

Згідно глобального індексу демократії, у 2018 році Україна займала 83 місце серед усіх держав за рівнем розвитку демократії і, таким чином, належить до перехідних режимів [1, с. 38]. В Україні залишається актуальною проблема свободи слова. Так за I квартал 2019 року інститутом масової інформації було зафіксовано 72 випадки порушення свободи слова [2]. За даними досліджень фонду «Демократичні ініціативи» в Україні лише 7% громадян залучені до громадської діяльності [3]. В зв'язку із цим рівень розвиненості громадянського суспільства, однієї із ключових складових ефективної демократії, є низьким. Чи не головною проблемою Української демократії є високий рівень інфантізму, як на рівні громадянського суспільства, так і на рівні державної влади, яку до активних дій, зазвичай, спонукає лише перелік вимог для траншу від МВФ\США\ЄС.

Серед позитивних тенденцій в Українській демократії чільне місце посідає реформа місцевого самоврядування, а саме - децентралізація влади. Передача повноважень на місця, створення місцевих бюджетів та впровадження територіальних громад сприяють вкоріненню культури політичної участі на місцевому рівні. Цьому також сприяє і реформа в галузі житлово-комунального господарства, що вилилась у поширення практики створення ОСББ. Поштовхом, до встановлення нових «правил гри» у взаємодії влади та суспільства стала участь України в ініціативі «Партнерство «Відкритий уряд». Наслідком цього партнерства стало впровадження системи Prozorro, ЦНАПів, забезпечення доступу до інформації у форматі відкритих даних, електронне декларування доходів держслужбовців, впроваджено механізм електронних петицій, відкрито реєстри, зокрема бенефіціарних власників. Перелічені впровадження сприяють підвищенню рівня відповідальності з боку державної влади [4].

Якщо говорити про ризики для демократії в Україні, то чи не головним ризиком є ріст авторитарних настроїв у суспільства, що, загалом, перекликається із загальносвітовою тенденцією. Соціологічні дослідження групи «Рейтинг» засвідчили, що, попри позитивні ціннісні зрушення в бік демократії, майже в 70% громадян України зростає запит на «наведення порядку». Причиною цьому є велика нерівність в доходах громадян, що ніяким чином не сприяє росту демократичної культури в суспільстві. Відсутність значних економічних здобутків та незначний прошарок представників середнього класу, які у розвинених демократіях виступають ядром громадянського суспільства та економічного розвитку, призводять до подібних наслідків [5].

Проте навіть за таких обставин, ризик повного зникнення демократії залишається мізерним. Причиною цьому є 3 групи чинників, які стоять на заваді авторитаризму, а саме – структурні, інституційні та організаційні. Головним чинником, який забезпечує політичного лідера правом проголошення одноосібної влади є легітимність його влади. Попередньо необхідно досягти домовленості між лідером та народом, тобто легітимізувати свою владу. Виразником легітимізації є довіра до лідера, та владних інститутів, втіленням яких є і сам лідер. В той же час українське суспільство демонструє низький рівень довіри до основних державних інститутів, а також особистостей, які представляють ці інститути. Також перепорою для автократів залишається регіонально-культурна розділеність українського суспільства, для якого

підбір політичного лідера, що задовольняв би запити усі суспільні прошарки, постає надскладним завданням. Через регіональні відмінності та роз'єднаність ідентичності об'єднання політичної еліти виявляється малоімовірною. При дійсному стані конкуренції політичних еліт за владу, жодна з конкуруючих груп буде неспроможною монополізувати владу. Окрім цього на авторитарні настрої накладає обмеження парламентсько-президентська форма правління, відсутність орієнтації на особистість при легітимізації політичного лідера та високий суспільний попит на реалізацію та дотримання верховенства права [6].

Сторовно перспектив української демократії в статті американського аналітичного центру Foreign Policy виголошується теза про процвітання демократії в Україні.

В якості прикладу приводиться введення президентом України Петром Порошенком воєнного стану після сутички українських військових кораблів та прикордонних сил РФ в Чорному морі у листопаді 2018 року. Міжнародними та місцевими спостерігачами такий крок було розцінено як експлуатація крихких інституцій для забезпечення переобрання Порошенка на президентських виборах 31 березня. Не зважаючи на це, парламентом було відхилено запропонований президентом план воєнного стану, а натомість впроваджено скорочений термін воєнного стану, який не завадив проведенню президентських виборів 31 березня.

Автор статті вважає, що не дивлячись на перешкодження корупції ефективній діяльності державних інститутів, прогрес України і зростаючий імпульс до демократії є неухильними. Протягом п'яти років після революції досягнення України конкурують із аналогічними досягненнями в державах східної Європи. Демократичні досягнення України стають ще більш значущими в світлі наявного військового конфлікту. Таким чином на думку автора, наявність демократичних здобутків та реалізація ряду прогресивних реформ дають підставу для твердження про дійсну стійкість української демократії до кризових явищ.

Узагальнюючи вищевикладене можна прослідкувати, що українська демократія перебуває на стадії свого становлення (на що вказує розвиток мережі громадських організацій, їх взаємодії та поступовий ріст впливу місцевого самоврядування), яке супроводжується труднощами, характерними для перехідних режимів (низький рівень діалогу між суспільством та державою, відсутність ефективної політичної еліти, наявність фактів порушення прав і свобод людини). На українській демократії відбивається загальносвітова тенденція росту популярності авторитарних ідей та вплив популістичних гасел на політичні вподобання суспільства, що викликано тривалою соціально-економічною та політичною кризами, та в подальшому може значно сповільнити (якщо не призупинити) демократичні перетворення в Україні. Українська демократія в перспективі здатна оформитись в ефективну демократію завдяки несприятливому для авторитаризму політичному простору, конкуренції за владу між політичними елітами, домінуючу роль парламенту, інтеграції у Західний простір та впровадження демократичних реформ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Democracy Index 2018: Me too? Political participation, protest and democracy / The Economist Intelligence Unit Limited. – 2019. – P. 38
2. З початку року в Україні зафіксовано 72 випадки порушення свободи слова – ІМІ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imi.org.ua/infographics/z-pochatku-roku-v-ukraini-zafiksovano-72-vypadku-porushennia-svobody-slova-imi/>
3. Громадянське суспільство в Україні: рівень розвитку, активності, благодійності (загальнонаціональне опитування) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13963398165a9eef1b022177.77359526.pdf>
4. Українська демократія: виклики та спільні точки докладання зусиль / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?focus=ukrajinska-demokratiya-vyklyky-ta-spilni-tochky-dokladannya-zusyl>
5. Чи допоможе Україні авторитаризм / Тарас Семенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10111676-chi-dopomozhe-ukrajini-avtoritarizm.html>
6. Чому авторитаризм має мало шансів в Україні? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/chomu-avtoritarizm-maye-malo-shansiv-v-ukrayini/>
7. You Only Wish You Had Ukraine's Democracy / Paul Hockenos [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://foreignpolicy.com/2019/02/10/you-only-wish-you-had-ukraines-democracy/>